

wordt gesteld, alleen in goederen¹⁾ – wij komen daarop nog terug bij onze beschrijving van de hongertochten, maar merken nu reeds op dat velen ook met goederen niet rijk gezegend waren; waren die men niet onmiddellijk nodig had, tegen levensmiddelen geruild, dan was men niet langer in staat de minieme rantsoenen aan te vullen. De economisch zwakken stonden in de hongerwinter extra-zwak – sterker nog: hun leven werd bedreigd. Er was, ook in het westen, voedsel dat aan de distributie werd onthouden en in de zwarte handel belandde; grote bedragen aan papiergeld, veel goederen ook, kwamen bij de zwarthandelaren terecht en niet diegenen die de extra-levensmiddelen bij uitstek nodig hadden, konden hun rantsoenen aanvullen maar louter zij die voldoende geld of goederen in betaling konden aanbieden. In de illegale pers werd voortdurend tegen de zwarthandelaren geageerd (enkele speciale acties van de illegaliteit tegen deze geldwolven komen nog ter sprake) en ook de kerkgenootschappen verhieven waarschuwend hun stem. Op de zondagen vóór Kerstmis '44 weerklonk in alle kerken een kanselboodschap van de protestantse kerken en het Episcopaat² waarin de zwarte handel 'ten scherpste' werd veroordeeld. 'Men late af', zo heette het, 'van deze verschrikkelijke ongerechtigheid.' In een aparte herderlijke brief d.d. 20 december die op zondag 31 december of zondag 7 januari in alle katholieke kerken werd voorgelezen (in deze brief werd óók om steun gevraagd aan de Centrale Rederij voor de Voedselvoorziening), drukten aartsbisschop de Jong en bisschop Huibers zich uitgebreider uit

'over het afschuwelijke euvel dat in het spraakgebruik de naam van 'zwarte handel' heeft gekregen, en dat bestaat in het achterhouden van noodzakelijke levensmiddelen met de bedoeling deze voor woekerprijzen aan dezen of genen van de hand te doen, in plaats van ze ten goede te doen komen aan de noodlijdende menigte. Reeds vroeger hebben Wij dit misdadig werk gebrandmerkt, maar telkens opnieuw moeten Wij horen dat dit schandelijk bedrijf nog steeds door velen, ook door die zich katholiek noemen, wordt voortgezet. Niet alleen de vloek der mensen, maar ook de vloek van God valt op de hoofden van hen die misbruik maken van de nood van hun naaste ten eigen voordele . . . Wij roepen deze boosdoeners toe: laat af van deze verschrikkelijke ongerechtigheid

derneming rekende wist ze nog niet!' (H. Mees: *Mijn oorlogsdagboek*, p. 592) Dergelijk soort 'koppelbetalingen' zijn stellig veelvuldig voorgekomen.

¹ De vrouw van J. van der Gaag, lid van de Raad van Verzet en van het College van Vertrouwensmannen, beviel in de hongerwinter van een tweeling; de gynaecoloog vroeg en kreeg als betaling een fles jenever welke 'zwart' f 350 kostte. ² Tekst in H. C. Touw: *Het verzet der Hervormde Kerk* (1946), dl. II, p. 190-191.